

SAAMELAISKÄRÄJIEN KERTOMUS VUODELTA 2010

Saamelaiskäräjät on kokouksessaan 4.3.2011 hyväksynyt seuraavan kertomuksen valtionneuvostolle toiminnastaan vuonna 2010.

1. ERÄISTÄ AJANKOHTAISISTA HANKKEISTA

1.1. *Pohjoismainen saamelais sopimus*

Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaisasioista vastaavat ministerit sekä saamelaiskäräjien puheenjohtajat ovat Tukholmassa sopineet 22.11.2010, että pohjoismaisen saamelais sopimuksen jatkovalmistelut käynnistetään siten, että työn tulee olla valmis viiden vuoden kuluessa. Kukin valtio asettaa neuvotteluvaltuuskunnan, jossa on myös saamelaiskäräjien edustus.

1.2. *ILO 169-alkuperäiskansasopimuksen ratifiointi*

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansasopimuksen n:o 169 ratifiointityö ei ole edennyt Suomessa vuonna 2010 millään tavalla.

1.3. *Saamen kielten elvytysohjelma*

Suomessa on aloitettu saamelaiskäräjien aloitteesta kertomusvuonna saamen kielten elvytysohjelman suunnittelu. Elvytysohjelmaa valmistelee opetus- ja kulttuuriministeriön nimittämä työryhmä. Saamen kielten elvyttämisohjelman tarkoituksena on kar- toittaa jo toteutetut toimet ja hankkeet sekä aloittaa nykyistä kokonaisvaltaisempi ja pitkäjänteisempi toiminta saamen kielten säilymisen ja kehittymisen varmistamiseksi koko maassa. Työryhmän on tehtävänä on laatia vuoden 2011 loppuun mennessä ehdotus kokonaisvaltaiseksi ja pitkäjänteiseksi saamen kielten elvytysohjelmaksi. Saame- laisten kielellisten oikeuksien turvaamisen kannalta keskeisiä ovat varhaiskasvatus, opetus-, sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kulttuuri ja media sekä elinkeinopolitiikka. Elvy- tysohjelman kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen toteuttaminen vaatii riittäviä taloudel- lisiä resursseja. Ohjelman tulee mahdollistaa myös aikuisväestölle kielen elvyttäminen ja luku- ja kirjoitustaidon hankkiminen omassa äidinkielessä. Saamen kielistä hei- koimmassa asemassa ovat Suomessa koltan- ja inarinsaame, mutta saamelaisten koti- seutualueella myös pohjoissaamen tilanne on huolestuttava Enontekiön ja Sodankylän kunnissa, joissa tarvitaan tehokkaita toimenpiteitä kielen elvyttämiseksi. Alueellisesti heikossa asemassa ovat saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset.

1.4. *Saamelainen kulttuurikeskus Sajos*

Inariin tulevan saamelaiskulttuurikeskuksen varsinaiset rakennustyöt aloitettiin touko- kuussa 2010 ja ne ovat edenneet aikataulun mukaisesti. Rakentamisen ohella jatkettiin keskuksen toiminnan sisällön kehittämistä. Lisäksi kertomusvuonna kulttuurikeskuk- selle annettiin yleisen nimikilpailun avulla sen tarkoitusta kuvaava nimi, Sajos, joka on inarinsaamea ja tarkoittaa vanhastaan tukikohtaa tai asemapaikkaa. Kulttuurikeskuksen on määrä valmistua vuoden 2011 loppuun mennessä.

1.5. Saamelaiselinkeinojen tukijärjestelmien monipuolistaminen ja lainsäädännön kehittäminen

Saamelaiskäräjät on tehnyt aloitteen eri ministeriöille selvityksen laatimiseksi saamelaiselinkeinojen tilanteesta ja tukirakenteesta. Ministeriöt eivät ole myöntäneet saamelaiskäräjille rahoitusta selvityksen laatimiseen. Saamelaiskäräjät vetoaa eduskuntaa myöntämään selvityksen laatimiselle riittävät resurssit. Selvitystä käytettäisiin perustana saamelaiselinkeinojen tuki-, rahoitus- ja hallintojärjestelmän kehittämässä ja monipuolistamisessa. Valtioneuvoston piirissä tulisi ryhtyä porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain sekä poronhoitolain kokonaisuudistukseen siten, että saamelaisten kulttuurinen ja oikeudellinen erityisasema otetaan asianmukaisesti huomioon ja että kyseinen erityislainsäädäntö suojaisi nimenomaisesti saamelaista poronhoitoa alkupe räiskansalle perustuslainsuojan toteutumisen varmistamiseksi.

1.6. Saamelaiskäräjälain ja –asetuksen tarkistaminen

Saamelaiskäräjien yleiskokouksen hyväksymässä toimintaohjelmassa vaalikaudeksi 2008 – 2011 on yhdeksi saamelaisten itsehallinnon kehittämistä koskevaksi tavoitteeksi on kirjattu saamelaiskäräjälain ja –asetuksen tarkistaminen. Tämän kirjauksen pohjalta vauhditetaan kyseisen asiakokonaisuuden valmistelua tavoitteena saada tarkistettut säädökset voimaan seuraavan eduskunnan ja saamelaiskäräjien vaalikaudella.

2. YLEISTÄ SAAMELAISKÄRÄJIEN TOIMINNASTA

Saamelaiskäräjät on osallistunut moniin laajoihin lainsäädäntöhankkeisiin antamalla lakiesityksistä lausuntoja ja käynyt niistä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotte-luja. Saamelaiskäräjät ei kuitenkaan ole voinut osallistua kaikkien sellaisten hankkeiden valmisteluun alusta lähtien, jotka liittyvät keskeisesti saamen kieleen ja kulttuuriin. Mm. luonnonsuojelulain muutosta (HE 99/2009 vp) ja maastoliikennelain (HE 306/2010 vp) uudistamista valmisteltiin vuonna 2010. Saamelaiskäräjät antoi lausuntoja yhteensä 70 kpl. Vuonna 2010 saamelaiskäräjät piti 4 kokousta ja hallitus 12 kokousta.

Saamelaiskäräjillä on huomattava resurssipula tehtäviin nähden. Saamelaiskäräjät on esittänyt, että uudessa hallitusohjelmassa tulee ottaa tavoitteeksi saamelaiskäräjien toimintaresurssien merkittävä ja pysyvä parantaminen nykyisestä. Välitön tarve olisi kaksinkertaistaa saamelaiskäräjien resurssit nykyisestä yleisen valtionavustuksen 1.656.000 euron määrästä.

Saamelaiskäräjien kokous hyväksyi kokouksessaan 11.3.2010 esityksen nuorisoneuvoston sekä päätoimisen nuorisosihteerin viran perustamisesta saamelaiskäräjien yhteyteen. Nuorisosihteerin aloitti työnsä saamelaiskäräjien yleisessä toimistossa 10.11.2010. Nuorisosihteerin on aloittanut etsimään jäseniä nuorisoneuvostoon.

Saamelaiskäräjien kautta maksettiin 600.000 euron määräinen avustus saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamen kielen ja saamelaiskulttuurin mukaisen sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi. Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteuttamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa on tärkeää, että määräraha hallinnoidaan Saamelaiskäräjien kautta ja että avustuksen määrä nostetaan vastaamaan saamelaisten palvelunkäyttäjien tarvetta (1,7 miljoonaa euroa). Järjestely on vielä epävarmalla perustalla, koska asiasta ei ole säädetty laissa. Vuosittain osoitettu määräraha, jolla ei ole selkeää lainsäädäntöperustaa, vaikeuttaa saamenkielisten palvelujen pitkäjänteistä suunnittelua, vakituisen koulutetun henkilöstön saatavuutta sekä heikentää

saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon kehittämistä. Tämä rahoitusmenettely on tarkoituksenmukaista vakiinnuttaa saamelaisten kulttuuri- itsehallinnon vahvistamiseksi. Saamelaiskäräjät on useissa yhteyksissä esittänyt saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon vahvistamiseksi, että valtionapuviranomaisen tehtävät saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi osoitetun valtionavustuksen osalta siirretään Saamelaiskäräjien hoidettavaksi.

Saamelaiskäräjät jakoi saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan yhteensä 205 000 euroa sekä saamelaiskulttuuriyhteistyöhön 35 000 euroa. Saamelaiskäräjien ja Suomen evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon yhteistyönä on tuettu inarinsaamen kieleen liittyvää työtä.

Yhteistyö Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien kesken saamelaisessa parlamentaarisessa neuvostossa (SPN) on kehittynyt. SPN hyväksyi ensimmäisen saamelaisen ilmastopoliittisen strategian kokouksessaan 14.4.2010. SPN on Suomen saamelaiskäräjien puheenjohtajakaudella edistänyt pohjoismaisen saamelaissopimuksen ratifiointiin tähtäävien jatkoneuvottelujen aloittamista, pohjoismaisen saamen kieliyhteistyön uudelleenorganisointia sekä arktisen alueen yhteistyötä. Suomen saamelaiskäräjien puheenjohtajakaudella on aloitettu SPN:n hallintomallin uudistaminen.

3. SAAMELAISTEN PERUSOIKEUKSIEN JA IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMINEN

3.1. Saamelaisten oikeudellinen asema ja perusoikeudet

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään saamen kielilaille. PeL 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten perustuslaissa turvattu oikeudellinen aseman suhteen ei vuonna 2010 tapahtunut merkittävää edistymistä.

Suomi on ratifioinut biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen (SoPS 78/1994, biodiversiteettisopimuksen), joka velvoittaa Suomea turvaamaan saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon säilymisen sekä perinteisten luonnonkäyttötapojen turvaamisen (art 8(J) ja 10C). Suomessa biodiversiteettisopimuksen artikla 8(j):n toimeenpanoa valmistele kansallinen asiantuntijaryhmä. Akwé:Kon ohjeet on laadittu biodiversiteettisopimuksen osapuolikokouksessa valtioiden ja alkuperäiskansojen yhteistyönä. Ohjeiden kautta tulisi voida tunnistaa saamelaiskulttuurille haitalliset esitykset tai kehityssuunnat ja etsiä keinoja haittojen ehkäisemiseksi, lieventämiseksi tai kompensoimiseksi. Akwé:Kon ohjeita on ryhdytty soveltamaan pilottihankkeena Hammastunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman valmistelussa.

YK:n alkuperäiskansojen erityisraportoija James Anaya vieraili Saamelaisen Parlamentaarisen Neuvoston kutsumana virallisella raportointimatalla Rovaniemellä 15.-16.4.2010. James Anayan saamelaisten asemaa alkuperäiskansana Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa koskeva alustava raportti julkaistiin 7.7.2010, jossa hän kiinni huomiota saamelaisten itsehallinnon kehittämistarpeisiin.

3.2. Saamelaisten kielelliset oikeudet ja saamen kielten tilanne

Saamelaisten kielelliset perusoikeudet eivät toteudu perustuslain 17 §:n 3 momentin ja saamen kielilain (1086/2003) tarkoittamalla tavalla. Saamenkieliset palvelut toteutuvat sattumanvaraisesti ja viranomaisten saamenkieliset palvelut toteutuvat pitkälti asiakirjakäännöksinä ja tulkkauksen avulla. Suullisen palvelun saaminen vaatii lähes kaikissa viranomaisissa erityisjärjestelyjä. Saamenkielisten palveluiden järjestämisen viranomaisissa vaatii saamenkielentaitoista ja koulutettua henkilöstöä. Tällä hetkellä kunnissa maksettavaa kielillisää tulisi merkittävästi korottaa, jotta se motivoisi saamenkielisiä hakemaan virkoja/toimia ja jo olemassa olevan henkilöstön saamen kielen opiskeluun.

3.3. Saamelaisopetus

Saamelaisopetuksen lainsäädännölliset ja rahoitukseen liittyvät puutteet ovat johtamassa saamen kieltä puhuvien määrän nopeaan vähenemiseen ja kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten kielen ja identiteetin vaihtumiseen. Saamelaiskäräjien esitykset saamelaisopetuksen kokonaisvaltaisesta selvittämisestä, suunnitelmallisesta kehittämisestä ja perustuslaissa turvatuun itsehallinnon toteuttamisesta koulutuksen hallinnossa eivät ole edenneet toivotulla tavalla opetusministeriössä. Vuoden aikana nousivat esille erityisesti puutteet inarin- ja koltansaamenkielisistä oppimateriaaleista, saamenkielisistä luokan- ja aineenopettajista sekä saamen kielen asemassa lukiokoulutuksessa ja ylioppilastutkinnossa.

Saamenkielistä opetusta annetaan edelleen (2010-2011) ainoastaan kotiseutualueella ja opetuksen piirissä on yhteensä 152 perusopetuksen oppilasta. Saamen kielen opetusta annetaan yhteensä 349 perusopetuksen ja lukion oppilaalle. Oppilasmäärä on kasvanut perusopetuksessa 50 ja vähentynyt lukiossa 4. Inarinsaamen kielen ja -kielisen opetuksen oppilasmäärä on kasvanut 22 ja koltansaamen kielen ja -kielisen 4. Kotiseutualueella kokonaisoppilasmäärä on kasvanut 30 ja kotiseutualueen ulkopuolella 24. Yhteensä saamen kielen tai saamenkielistä opetusta koko maassa saa 606 perusopetuksen oppilasta ja toisen asteen opiskelijaa. Opetuksen ulkopuolelle jää edelleen vähintään 50 % saamelaislapsista ja -nuorista.

Saamelaiskäräjät sai oppimateriaalivaroihin kauan odotetun korotuksen, jonka seurauksena erityisesti inarin- ja koltansaamenkielinen oppimateriaalityö tehostui. Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta rahoitti 290.000 euron valtionavustuksella yhteensä 40 hanketta, joista vuoden aikana valmistui kymmenen uutta pohjoissaamenkielistä ja kuusi uutta inarinsaamenkielistä oppimateriaalia. Uusintapainoksia otettiin yhteensä 16:sta aikaisemmin julkaistusta materiaalista. Vuoden aikana julkaistiin mm. uudet inarin- ja pohjoissaamen aapiset, aloitettiin koltansaamen kielen aapistyö ja käynnistettiin uuden perusopetuksen matematiikan oppikirjasarjan käännöstyö.

Erityisesti suomalaisille kouluille tarkoitettua nettilehti Oktavuohtaa on kehitetty edelleen ja sivuston toimittaminen suomen kielen lisäksi kolmella saamen kielellä on käynnissä. Saamelaisnuorten taidetapahtuma (Sámenuoraid dáiddadáhpáhus) järjestettiin huhtikuussa Rovaniemellä. Tapahtumaa seurasi yhteensä noin 350 henkeä ja noin 150 nuorta osallistui tapahtuman musiikkikilpailuun yhteensä 22 kokoonpanossa.

Inarissa 4.3.2011

Puheenjohtaja

Klemetti Näkkäljärvi

Lakimiessihteeri

Aimo Guttorm